

UOT 93/99**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏRİN
İQTİSADİ-SOSIAL PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN HƏLLİ
İSTİQAMƏTLƏRİ (2004-2014-cü illər)****G.R.ADIGÖZƏLOVA**
Sumqayıt Dövlət Universiteti
adigozelli.87@mail.ru

Ümummilli lider Heydər Əliyevin yolunu müvəffəqiyyətlə davam etdirən Prezident İlham Əliyev hər il qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə dövlət proqramından irəli gələn işlərin görülməsi, sosial durumlarının yaxşılaşdırılması istiqamətində uğurlu tədbirlər yerinə yetirir.

Açar sözlər: Sosial proqram, sosial təminat, gəlirlər, məcburi köçkün, inkişaf

İşsizliyin və yoxsulluğun Azərbaycanda yaranma səbəblərindən biri də torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altında olması, minlərlə vətəndaşımızın öz yurd-yuvalarından didərgin düşməsi amilidir. Ümumiyyətlə, ölkəmizdə bu qədər qaçqın və məcburi köçkünlərin olması həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən geriləməyə səbəb olan amillərdəndir. Məhz bu məsələləri nizamlamaq üçün dövlətimiz tərəfindən 1999-cu il 8 iyul tarixində “ Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı qəbul edilmişdir [1, 9]. Bu qanunun qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasında məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin məskunlaşdırılması, sosial müdafiəsi tədbirlərini və bununla əlaqədar dövlət orqanlarının vəzifələrini müəyyənləşdirməyə əsas verən amil oldu. Məcburi köçkün – xarici hərbi təcavüz, müəyyən ərazilərin işğalı və ya mütəmadi atəş altında saxlanması nəticəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olub ölkə hüdudlarında başqa yerə köçmüş şəxslər hesab olunur. Ermənistan Respublikasında və başqa dövlətlərdə aparılan etnik təmizləmə nəticəsində daimi yaşayış yerlərini tərk edib Azərbaycan Respublikasına gəlmiş və daimi məskunlaşmamış şəxslər məcburi köçkünlərə bərabər tutulurlar [2, 87].

Ən vacib məsələlərdən biri məcburi köçkünlərin yaşayış sahəsi ilə təmin edilməsidir. Məcburi köçkünlərin məskunlaşdırılması müvafiq icra hakimiyyəti

lərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı” imzalandı [9, 3].

"Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin 21 fevral 2011-ci il tarixli "Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı"na əlavələr edilməsi haqqında sərəncam bu sahədə sosial müdafiənin yeni mərhələsindən xəbər verir [8, 2].

Eləcə də Cənab Prezident tərəfindən aidiyyəti olan dövlət orqanlarına tapşırıldı ki, məcburi köçkünlər öz doğma yurdlarına qayıdana, həmçinin müvəqqəti yaşamaq məqsədilə yeni qəsəbələrə və evlərə köçürülənədək mülkiyyətindən asılı olmayaraq, 1992-1998-ci illərdə müvəqqəti məskunlaşdıqları ictimai binalardan, mənzillərdən, torpaq sahələrindən və digər obyektlərdən çıxarılması hallarına yol verməsinlər. Həmçinin özəl müəssisə, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbərlərinə tapşırıq verildi ki, qaçqın və məcburi köçkünlərin işlə təmin olunması və təhsil haqqının ödənilməsində güzəştlər edilsin.

Yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və müvəqqəti məskunlaşma sahəsində Dövlət Proqramına uyğun olaraq, Bərdə, Ağcabədi rayonları ərazisində və Bərdə rayonu ərazisində dəmir yolu üzərindəki yük vaqonlarında müvəqqəti yerləşdirilmiş 3674 məcburi köçkün ailəsi üçün həmin rayonun ərazisində, Kəlbəcər rayonundan olan 149 məcburi köçkün ailəsi üçün Bərdə rayonu ərazisində, Laçın rayonundan olan 37 məcburi köçkün ailəsi üçün Ağcabədi rayonu ərazisində Laçın qış yataqlarında elektrik enerjisi, su təchizatı, təhsil, səhiyyə və digər zəruri sosial-texniki infrastrukturunu olan yeni qəsəbələr salınmışdı.

Bərdə və Ağcabədi rayonları ərazisində bütün çadır düşərgələrinin ləğv edilməsi, Saatlı, Sabirabad və İmişli rayonları ərazisində dəmir yolu üzərindəki yük vaqonlarında Füzuli rayonundan olan 2104, Cəbrayıl və digər rayonlardan olan 2109 məcburi köçkün ailəsi üçün Biləsuvar rayonu ərazisində, Ağdam rayonundan olan 35 məcburi köçkün ailəsi üçün həmin rayonun ərazisində, Mingəçevir, Yevlax, Goranboy, Şəki, Saatlı, İmişli, Füzuli, və digər rayonların ərazisində fin tipli qəsəbələrdə məcburi köçkün ailələri üçün qəsəbələrin hazırlanıb istifadəyə verilmişdir. Beyləqan rayonu ərazisində Xocavənd rayonuna məxsus qış yataqlarında məskunlaşmış və çətin şəraitdə yaşayan, Goranboy rayonunun Yuxarı Ağcakənd ərazisində Xocalı rayonundan olan ailələr üçün yeni qəsəbələrin salınması mühüm hadisə idi.

Bakı, Sumqayıt və digər şəhərlərində, rayonlarında məcburi köçkünlərin müvəqqəti sıx məskunlaşdıqları və təmirə daha çox ehtiyacı olan 268 obyektin (yataqxana, ictimai bina, sanatoriya, sağlamlıq düşərgələri və.s) infrastrukturunun yaxşılaşdırılması bağlı təmir-tikinti işlərinin aparılması həlli vacib məsələlərdən idi [5, 71].

Naxçıvan Muxtar Respublikasının, Füzuli, Ağcabədi, Ağdam, Tərtər, Tovuz, Qazax və Gədəbəy rayonlarının işğaldan azad olunmuş və müharibə zamanı zərər dəymiş yaşayış məntəqələrində bərpası başa çatdırılmamış evlərin, sosial və texniki infrastrukturların, tarix və mədəniyyət müəssisələrinin, tarixi abidələrin yenidən siyahıya alınması və təmir-tikinti işlərinə başlanılması apa-

rılan tədbirlərin uğurlu davamını göstərir.

Bütün bu görülən tədbirlərin nəticəsi onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 1 iyul tarixli 298 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 31 oktyabr tarixli 2475 nömrəli sərəncamı ilə edilmiş əlavələrin icrası nəticəsində məcburi köçkünlər arasında yoxsulluq həddi 74%-dən 25%-ə enmişdir. Təkcə dövlət investisiyası hesabına Sabirabad, Saatlı, Xaçmaz və Ağcabədi rayonlarında məskunlaşan məhsəti türkləri üçün 49 tikintisi yarımçıq qalmış evlər tamamlanmış və oraya yerləşdirilmişdir [6, 43].

BMT-nin “Ümumdünya Ərzaq Proqramı” təşkilatının Azərbaycanda ərzaq yardımı üzrə proqramı 2008-ci ilin sonunda başa çatdığına görə, indi məcburi köçkünlərə humanitar yardımdan daha çox sosial layihələrin inkişaf etdirilməsi vasitəsilə təsir göstərilir. Bayram günlərində, xüsusi əlamətdar günlərdə nazirlik, komitə, qeyri-hökumət təşkilatları, özəl şirkətlər tərəfindən 1 il ərzində 3,5 milyon manat müxtəlif yardımlar edilmişdir. Ölkəmizdə 72 beynəlxalq humanitar və bu sahədəki inkişaf təşkilatları tərəfindən 30 milyon ABŞ dolları həcmində müxtəlif yönümlü layihələr həyata keçirilməkdədir. Dünya Bankı və Azərbaycan hökuməti arasında imzalanmış kredit Sazişinə görə 2009-cu ildə MKSİF tərəfindən 107 icma mikro-layihəsi qeydiyyatla alınmışdır.

2011-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Goranboy rayonu, eləcə də Ağcabədi rayonunda Taxtakörpü adlanan ərazidə məskunlaşan məcburi köçkün ailələri ilə görüşüb yaxından tanış olmuşdur. Şəki və Bərdə rayonlarında 866 məcburi köçkün ailəsi üçün dörd beşmərtəbəli bina tikilib istifadəyə verilmişdir. Öz yurd yuvalarından didərgin düşmüş həmvətənlərimizin problemləri ölkəmizin gündəlik qayğısına çevrilmişdir. Görkəmli dövlət xadimi kimi Heydər Əliyev, demək olar ki, bütün beynəlxalq tədbirlərdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsini və zəbt olunmuş torpaqların azad olunmasını, soydaşlarımızın öz yurd -yuvalarına qayıtmasını dövlətimizin bir nömrəli problemi adlandırmışdı. Hətta ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan neft strategiyasından əldə olunan ilkin gəlirlər belə qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinə istiqamətləndirilmiş, çadır düşərgələrinin ləğvinə başlanılmışdı. Cənab Prezident İlham Əliyev öz birinci görüşünü Biləsuvar rayonu ərazisində məcburi köçkünlərlə keçirən zaman bəyan etmişdi ki, ölkədə yaxın zamanda bir dənə də çadır düşərgəsi qalmayacaq. Aparılan uğurlu siyasətin nəticəsi idi ki, ölkədə əvvəllər mövcud olmuş 12 çadır düşərgəsi 2007-ci ilin sonunadək ləğv olundu. 2004-2012-ci illərdə bununla bağlı, bir Dövlət Proqramı və ona iki əlavə, Prezident tərəfindən 46 fərman, Nazirlər Kabineti tərəfindən 158 qərar və sərəncam, Milli Məclis tərəfindən 9 qanun verilmişdir [7, 45].

Ümummillə lider Heydər Əliyevin yolunu uğurla davam etdirən cənab Prezident Cənab İlham Əliyev hər il qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial ri-

fahı, yaşayış şəraiti və mövcud problemləri ilə bağlı hesabatları dinləyir, Dövlət Proqramına uyğun olaraq sosial müdafiə tədbirlərinin gücləndirilməsinə, mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılmasına və icrasına nəzarət edir. Prezident İlham Əliyev 2004-2014-cü illərdə məcburi köçkünlərlə yeni salınmış qəsəbələrdə 28 dəfə, o cümlədən 2014-cü ildə isə 3 dəfə görüş keçirmişdir. 2004- 2014-cü illərdə qaçqın və məcburi köçkünlər üçün respublikanın 30-dan artıq şəhər və rayonunda Dövlət Neft Fondundan və digər mənbələrdən ayrılmış vəsait hesabına 2,8 mln kvadrat metr sahəsi olan, bütün sosial-texniki infrastruktura malik 89 müasir qəsəbə salınmışdır [8, 5].

Azərbaycan Hökuməti ilə Dünya Bankı arasında bağlanmış Kredit sazişinə əsasən həyata keçirilən “Məcburi Köçkünlərin Yaşayış şəraiti və Gəlir İmkanlarının Dəstəklənməsi” layihəsi üzrə Azərbaycan Respublikası Məcburi Köçkünlərin Sosial İnkişaf Fondu tərəfindən 2014-cü il ərzində 50 min nəfərin faydalandığı dəyəri 4,2 mln manat olan 73 icma mikrolayihəsi icra edilmişdi. Bakıelektrik şəbəkə, ümumilikdə, “Azərenerji” ASC tərəfindən ümumilikdə 100575 mənzilə saygac quraşdırılmış, “Azəriqaz” istehsalat birliyi respublikanın bütün şəhər və rayonlarında məskunlaşma qəsəbələrində saygac təcizəti yekunlaşdırmışdır. Müqayisə üçün deyək ki, 2014-cü ildə hər bir nəfər məcburi köçkünə 1170 manat vəsait sərf olunmuşdur ki, bu da dünyada digər münaqişə zonası olan ölkələrlə müqayisədə çox yüksək rəqəmdir [11, 23].

2014-cü ilin iqtisadi-sosial göstəricilərinə görə, həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində məcburi köçkünlər arasında yoxsulluq 10 faizədək azalmışdır [9, 34].

BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Şurasının məcburi köçkünlər üzrə məruzəçisi Çaloka Beyani mayın 18-dən 24-dək Azərbaycanda səfərdə olmuş, onların məskunlaşdığı ərazilərə səfər etmiş, onlara göstərilən sosial qayğıyı müsbət dəyərləndirmiş, keçirdiyi mətbuat konfransında dövlətimizin sözün əsl mənasında sosial-iqtisadi cəhətdən uğurlu siyasi kurs aparan bir dövlət olduğunu bildirmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli, 800 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası Azərbaycan Respublikası Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən 2014-2020-ci illərdə həyata keçirilməsi planlaşdırılan tədbirləri əhatə edən Strateji Plan hazırlanmışdır-“Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı”(2015-2020) [10, 31].

Həyata keçirilən tədbirlərə baxmayaraq, məcburi köçkünlərin müəyyən hissəsi hələ də yaşayış üçün yararlı olmayan ictimai binalarda, yataqxanalarda, sağlamlıq düşərgələrində ağır şəraitdə yaşayır və hələ də sosial problemlərlə üzləşməkdədir. Mövcud qanunvericilik aktlarında, sahə ilə bağlı qəbul edilmiş Dövlət Proqramına, Həmin proqrama Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş sərəncamlar və onlara edilmiş əlavələrdə nəzərdə tutulan məsələlər, ölkə başçısı tərəfindən qarşıya qoyulan vəzifələr və tələblər bundan sonra da vaxtılı vaxtında və müvəffəqiyyətlə yerinə yetiriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aydın Mirzəzadə. Azərbaycan, zaman, inkişaf. Bakı: Azərbaycan, 2008, 608 s.
2. Elşad Abdullayev. Dövlət Quruculuğu. Bakı: Ozan, 2002, 232 s.
3. Ə.X.Nuriyev Azərbaycanın iqtisadi inkişaf və modernləşmə siyasətinin konseptual əsasları. Bakı: Elm, 2013, s. 112
4. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. 46 cild: C. 29, Bakı: Azər nəşr, 2009, 520 s.
5. Azərbaycan Respublikasının məşğulluq strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə dövlət proqramı (2007-2010-cu illər) Azərbaycan Respublikasının 15 may 2007-ci il 2167 sayılı sərəncamı. 10.06.2018
6. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi; Bakı: Səda, 2012, 44 s.
7. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011-2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 noyabr tarixli Sərəncamı. Ses.gov.az. 18.12.2013
8. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı (2015-2020). www.e-qanun. az
9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 1 iyul tarixli 298 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və məşğulluğunun artırılması üzrə Dövlət Proqramı" www.e-qanun. az
10. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cü il 8 iyul tarixli sərəncamı ilə qəbul edilmiş " Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. www. refugees- idps -committee. gov. az
11. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişafa dair dövlət proqramı. 2003-2005-ci illər üçün İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin rəsmi saytı: www. economy.gov.az

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВПЛ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ (2004-2014 ГОДЫ)

Г.Р.АДИГОЗАЛОВА

РЕЗЮМЕ

Президент Ильхам Алиев, успешно продвигающийся по пути национального лидера Гейдара Алиева, ежегодно прислушивается к сообщениям о социальном благо- состоянии беженцев и вынужденных переселенцев, условиях жизни и существующих проблемах, наблюдает за мерами социальной защиты, улучшает и реализует жилищные условия в соответствии с Государственной программой.

Ключевые слова: социальное программное обеспечение, социальное обеспе- чение, доходы, внутренне перемещенные лица, развитие

ECONOMIC AND SOCIAL PROBLEMS OF IDPS AND WAYS OF THEIR SOLUTION IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN (2004-2014)

G.R.ADIGOZALOVA

SUMMARY

Mr. President Ilham Aliyev, who successfully continues the path of the National Leader Heydar Aliyev, listens to reports on the social well-being, living conditions and existing prob- lems of the refugees and internally displaced persons every year, overseeing social protection measures, improvement and implementation of their housing conditions in accordance with the State Program.

Key words: social software, social security, income, internally displaced persons, development